
Kurder - frihetsälskande mattnyttare

Ahad Ghorbani

En artikel för Dozar (version 2)

Kurder är en sydvästasiatisk folk som främst bor i Kurdistan (Kordestan), ett bergsområde i grannlandet mellan Turkiet, Irak och Iran samt mindre områden i Syrien och Armenien. De lever också i Libanon samt i europeisk och amerikansk exil.

Kurdistan rymmer Eufrats och Tigris källor samt rika oljeföremkomster. Jordbruk och boskapsskötsel är de viktigaste näringarna. Fästen Kurderna har kämpat hela sin historia, men de har aldrig blivit erkänt som självständig nation utan är förtryck minoriteter i Turkiet, Iran, Irak, Syrien och Armenien vilket bidragit till att området ligger och log alltid i krig.

Befolkning

Uppgifterna om Kurdernas antal är av politiska skäl omstridda: de olika statsmakterna å ena sidan försöker minimera kurdisk befolkning å andra sidan försöker sprida dem utom Kurdistan område.

En bedömning ledde 1991 till följande uppskattning:

- Turkiet 11 miljoner (19% av landets totala befolkning)
- Iran 6 miljoner (10% av landets totala befolkning)
- Irak 4 miljoner (23% av landets totala befolkning)
- Syrian 1 miljoner (10% av landets totala befolkning)

I Armenien och Libanon uppgick antalet till 500 000 respektive 60 000. En miljon ansågs att befinna sig i Europa och USA.

Språk

Kurdiska språk är en nordvästliga grenen av den iranska språken. De 23 miljoner kurder talar detta språk på många olika och sinsemellan svårbegripliga dialekter av kurdiska.

Skriftspråket finns i två huvudformer: den sydliga-centrala, som i regel kallas *sorani* och skrivs med modifierat arabiskt alfabet, och den nordliga, som kallas *kurmandji* och som skrivs med latinskt, kyrilliskt och arabiskt. Runt dessa skriftspråksformer grupperar sig ett stort antal talade dialekter. Till de sydliga dialekter hör *kermanshahi* och *lakki* i Iran, till de centrala *sorani*, *sulaimani* och *garmiyani* i Irak och *mukri* i Iran och till de nordliga *buhtani*, *hakkari* och *bayazidi* i Turkiet. *Gorani-haurami* i Iran och *zaza* (eller *dimli*) i Turkiet skiljer sig markant från övriga dialekter. Nordkurdistan har bevarat fler arabiska drag (bl. a. distinktionen maskulinum-femininum och en mer utvecklad ergativ struktur) än syd- och centralkurdistan.

Den tidigaste bevarande litteraturen på kurdiska hänför sig till 1500- och 1600-talen med diktare som skrev på nordkurdiska (i arabisk skrift). Senare tog syd-central-formen över som ledande litteraturspråk och har utvecklats stark, framför allt i Irak där kurdiska kunnat användas som skolspråk sedan 1920-talet.

Sedan Kemal Ataturks tid är alla kurdiska tryckaltser förbjudna i Turkiet, vilket har lett till att en växande publiceringsverksamhet på *kurmandji* sker i Europa.

I Irak och delvis i Iran är kurdiska tillåtet, och *sorani* har därför blivit det främsta kurdiska skriftsspråket.

Religion

De flesta kurder är sunnitiska muslimer, även om det också förekommer shiitiska kurder, särskilt i Iran, och tre mindre sekter aleviterna, Ahl-e Haqq och yazidierna. Bland sunnitena finns två viktiga religiösa brödraskap av sofist prägel, Naqsjbandiya och Qadiriya, som också spelat en viktig roll för den kurdiska nationalismen.

Ekonomi

Det ekonomiska livet varierar starkt mellan olika delar av kurdistan. På landsbygden dominerar jordbruk, medan de boskapskötande nomaderna blir allt färre.

Kurderna på landsbygden lever dels av jordbruk, ofta med konstbevattnade fält, dels av får- och getavel. Särskilt i bergen är skillnaden mellan dessa näringskällor påtaglig, och i en del regioner råder en sorts fäbodsystem, medan den äldre, egentliga nomadismen numera försvunnit.

Kristna och judiska enklaver har tidigare ingått i denna ekonomi, t. ex. som hantverkare och försäljare, men är nu i stort sett borta.

Kvinnor

Kvinnas ställning bland de annars renlärligt sunnitiska kurderna har länge varit påtagligt självständig. Kvinnorna bär inte slöja och de kan fritt samtala offentligt med män på ett sätt. Kvinnor, inte minst änkor efter hövdingar, har också kunnat spela en politisk roll som exempelvis klanöverhuvuden.

De kurdiska kvinnorna är lika skickliga i ridning och skytte som deras män, och de är dessutom lika skämtsamma och humoristiska. De klarar av de tyngsta uppgifter, såsom att packa, sätta upp tält, mjölka djuren, slå på *mashken* (en läderflaska där yoghurten kärnas), tillverka alla slags mjölkprodukter, ta hand om barnen, sy och väva alla slags mattor och jajimer och dessutom tillverka sina egna keramikkarl. Som en följd av allt arbete åldras de fort. (Den här bilden förstås gäller på landet, i staderna bilden är anurlunda.)

Det är intressant att nämna att det finns inget ord för prostitution i det kurdiska språket, det finns heller inga bordeller i de kurdiska städerna.

Urbanisering

På senare tid har det skett en stark urbanisering av befolkningen både genom växande städer inom själva Kurdistan och genom migration till omgivande städer.

Kurder återfinns nu i de flesta yrken. Trots denna förändring har den traditionella stamorganisationen fortsatt att spela en viktig roll för de flesta kurdernas självbild.

Tradition

Den sociala strukturen i Kurdistan har i huvudsak varit ett patriarkalt stamsystem, där individerna identifierar sig med sin faders släkt och dess relation till stammens grundare. Detta system lever än - såväl i städer och byar som i nomadtält.

Den organiserande ekonomiska enheten är också en släktinggrupp. Gruppens liv kretsar kring herdellivets nödvändigheter; alla behövs för arbetet med boskapsskötseln och kringflyttandet. En sådan grupp kallas *obah*.

Viktiga beslut fattas dock gemensamt efter diskussioner med obahs familjeöverhuvuden. Obah bildas under tiden för vårflytningen och existerar alltså bara under sommarperioden på *yeilagh*, sommarlägret. Under vintern splittras obahorganisationen.

Den största socialpolitiska organisationen är *eill*, som består av en samling klaner.

Kurderna som envist kämpar för sin frihet mot centralregeringarna, knäböjer inför stams järnhårda lagar. Den vaktar över dess uråldriga dotationer och står närsomhelst redo att sadla sin häst och rida ut, om hans härskare beordrar det. Nomaden känner stor kärlek för sin härskare som fadergestalt.

Den kurdiska familjen är oftast en storfamilj med far, mor barn och sonens barn. Även om fadern är familjens överhuvud, är han ingen enväldshärskare och hans fru respekteras på ett helt annat sätt än bland de arabiska, persiska och turkiska grannfolken. Fruar har stor makt i hemmet.

Faderns ställning i familjen är mycket viktig. Den äldsta sonen tar över efter fadern död. I stammarna följer familjerna en relativ hierarki, som innebär att den äldste sonen

lyder sin far och dem som är äldre honom, medan hans yngre bröder lyder honom.

Kurder gifter sig oftast inom släkten, klanen eller stammen. Sex utom äktenskapet är absolut bannlyst. Unga par kommer ofta själva fram till en slags överenskommelse innan de gifter sig, och på det viset lägger deras föräldrar märke till deras önskan under fester, bröllop eller till och med under religiösa ceremonier. De flesta giftemål är idag romantiska. Hos Millan-stammen ger flickan sin färgglada huvudduk till pojken vid en bäck eller på någon annan ostörd plats. Då kan inte flickans fader gifta bort henne med någon annan. Brudrov existerar fortfarande, trots att det är förknippat med stora risker.

Kurdernas traditioner består både av religiösa och gamla mytiska ceremonier. Frånsett bröllop och begravningar finns det högtider, som t. ex. *Ghorban-högtiden* (Om man kan, offrar ett djur till åminnelse av Abrahams offrande av ett får i stället sin son Ismail) och *Fetr-högtiden* (slutet av fastemånaden Ramadan), där man ber speciella böner för tillfället, klär sig i nya kläder och hälsar på hos varandra.

En annan högtid, som firas bland kurder, är *Molud*, eller profeten Mohammeds födelsedag, som firas med stor påmpa och ståt. Då tillagas det mat för allmosor och en viss sort gröt, som delas ut bland de fattiga. Högtiden firas med sång, tramburinspel och speciella böner där man prisar profeten Mohammed och dyrkar Gud.

En annan gammal högtid är *Nowroz*, kurdernas nyårsdag, som firas den 21 mars, då våren anländer. Nowroz är kurdernas, och även iraniernas, viktigaste nationella högtid. Högtiden firas med att man ovanpå en *haft-sean*-bordduk placerar växter, frukt och förfriskningar. (Haft-sean syftar på de sju föremål som placeras på duken. Alla föremålen har i persiskans begynnelsebokstaven S.) Det blir då en symbol för vinterns död och naturens uppvaknande. Denna gamla

högtid som tillägnas Jamshid, en iransk sagokung, tar 12 dagar i anspråk. Under dessa dagar hälsar vänner och släktingar på hos varandra, klädda i sina nya kläder. På det trettonde dagen, som anses vara otursdag, åker alla ut till landsbygden. Där äter de en stor picknick och undviker på så sätt alla olyckor.

I den utbredd och stor Kurdistan både ceremonier och bakom liggande myten och folksaga är lite anömlunda. T. ex. en del kurder firar int *nowroz* för 13 dagar, de firar de första 12 dagar. En del firar *nowroz* som en symbol som folk upprors seger under ledning av smeden Kaweh mot tryan Zahhak. Folk kommer tillbaka från bergen med lius i handen och sjunger för segern.

Kurderna har också andra traditioner, som härstammar från deras gamla tro; en sådan vällfärden till helgonens gravar och firandet av helgonet Pir-e-Shaliyars bröllopsdag.

Man har en nationell sorg-dag som hetter *Halabja-dagen*, 16 mars, som skall erinra om gasmassakern 1988.

Egen stat och autonomi

Sultan Saladin av Egypten, Rikard Lejonhjärtas motståndare under tredje korståget, och Nadir Kuli, som 1736 blev en särdeles dynamisk schah av Persien, är exempel på kurder som spelat en världshistorisk roll.

Strävan efter en egen stat har vuxit sig allt starkare under 1900-talet men hämmats både av inre splittring och av värdnationernas samarbete och förtryck samt FN och västerläder likgiltighet om en nations öde.

Både Schahens och Khomonis regim i Iran tog till omfattande våld för att förintä den kurdiska rörelsen.

I Turkiet och Irak har kampen mot kurderna förts med så hänsynslöshet som upprört omvärlden.

Den irakiska gasattacken mot civilbefolkningen i Halabja 1988 är ett exempel.

Samma regims övergrepp i irakiska Kurdistan 1991 är ett annat, som dessutom lett till en omfattande flykt till Iran och Turkiet - och därmed till nya svåra nöd, från panna till eld.

Militär konfrontation mellan de kurdiska partiernas väpnade enheter och de olika staternas krigsmakter har kommit att utgöra ett ständigt återkommande inslag i regionens politiska liv.

Historia

Enligt traditionen sträcker sig deras historia tillbaka till ca 2500 f. Kr., men först på 200-talet är deras existens belagd. Enligt vissa kurdiska historia härstammar kurderna från mederna. Andra säger att kardoucherna, ett bergsfolk som omnämns i Xenofons Anabasis, var samma som kurderna.

Det är oklart när Kurdistan som benämning på kurdernas land uppstod.

Det har funnits kurdiska dynastier som under kortare perioder härskat över mindre delar av Kurdistan, t. ex. marwanierna (990 - 1096).

Under 1500- och 1600-talen var området omstritt mellan safavider och osmaner. I freden mellan Iran och Osmanska riket 1639 fick osmanerna större delen av Kurdistan.

Fram till 1800-talets slut var dock kurdernas nationella status egentligen ganska ointressant, eftersom varken de tur-

kiska eller persiska regeringarna utövade annat än högst nominell makt övre deras otillgängliga bergland.

En nomadisk och semi-nomadisk stamkultur har traditionellt dominerat i regionen under seklerna.

En kurdisk nationalism går att spåra från 1880-talet, då kurderna gjorde uppror mot osmanerna. I Sèvresfreden 1920 gavs vaga antydningar om att Kurdistan skulle bli självständiga stater. Kurdistans nuvarande uppdelning lades fast i fredskongressen i Lausanne i 1923. Mosul-distriktet, som var en tvistefråga mellan Turkiet och Irak, tilldelades Irak av FN 1925. I både Iran, Irak och Turkiet kurderna fört en blodig nationell kamp. I de ovannämnda länder har kampen förts av kurdiska partier.

Iransk Kurdistan

I Iran bildades ett kurdiskt parti, Komole, redan 1942, och 1945 uppstod Iranska kurdiska demokratiska partiet (KDPI).

I västra Iran upprättades i januari 1946 en autonom kurdisk stat, Mahabadrepubliken, som gick under med en badblod redan i december samma år av centralregeringen.

De iranska kurderna har ända sedan schahens fall försökt hävda igen sina anspråk på självstyre för sina områden. Våren 1980 försökte centralregeringen kuva kurderna. En avspärrning av alla förnödenheter till Kurdistan upprättades. Regimens revolutionsgardister, *pasdaran*, och krigsmakten försökte ta kontroll över, framförallt, städerna.

Samtliga kurdiska politiska grupper satte sig till motvärn. Sedan dess har kurdiska gerillasoldater, *peishmarge*, fört en förbittrad och blodig kamp mot regimen. Striderna i Kurdistan har inneburit svåra lidanden för befolkningen.

Ironiskt nog har kurderna visst stöd av regimen i Bagdad. Tehran-regimen ger samtidigt stöd åt de kurdiska nationalisterna som kämpar för sina rättigheter i Irak.

Iran nöjer inte sig med att krossa allt motstånd i iranska Kurdistan, utan att jagar kurdiska politiska flyktingar i västländerna också. Irans hemliga agenter lyckas all mörda bland annat två Iranska kurdiska demokratiska partiet (KDPI)'s ledare Abul-Rahmam Ghasemloo (1990) i Österrike och Sadegh Sharafkandi (1992) i Mikonusresturang i Berlin.

Berlins domstol började med Sadegh Sharafkandis mord September 1992 och 11 april 1997 blev klar. Domstolens dom löd på att murden av kurdiska ledare var politisk och order kom från "Kommittén för särskild uppdrag" som består bl. a. av iranska religiös ledare, president, utrikesminister och information och säkerhet minister.

Irakisk Kurdistan

Vid mitten av 1940-talet bildades Kurdistans demokratiska parti (KDP), som tillsammans med utbrytarpartiet Kurdistans patriotiska union (PUK) från 1975 är ett av de största kurdiska partierna i Irak.

Ledare för de irakiska kurderna blev 1945 Mustafa Barzani. Av regeringen i Bagdad fick de en del politiska utfästelser 1959, men dessa infriades aldrig, och 1961 blev konflikten akut. Under hela 1960-talet förekom strider mellan kurder och regeringstrupper.

1970 gavs Iraks kurder amnesti, samtidigt som kurder försäkrades representation i parlamentet och viss självstyrelse, varpå striderna tillfälligt upphörde. Då kurderna fortsatte att kräva full självstyrelse avvisades emellertid detta av Iraks regering, och inbördeskriget blossade på nytt upp 1974. Då kurdernas främste vapenleverantör, Iran med USAs god-

kände, 1975 slöt ett avtal med Irak tvingades kurderna att ge upp.

Irakisk-kurdisk gerilla fick under 1960- och 1970-talen stöd från schahen av Iran och periodvis från USA och Israel. Under Irak-Iran-kriget (1980-88) fick irakisk-kurdisk gerilla stöd från Khomeyni Iran, medan Bagdadregimen stödde iransk-kurdiskt väpnat motstånd.

Efter Kuwaitkriget (1990-91) uppmanades Iraks befolkning av USA, Frankrike och Storbritannien att göra uppror mot Iraks härskare Saddam Hussein. Kurder i irakiska Kurdistan följde uppmaningen och kom att jagas på flykt upp i bergen av den irakiska armén. Med stöd från FN-alliansen skapades i april 1991 en temporär skyddszon för kurderna i norra Irak (norr om 36:e breddgraden).

Ett autonomt kurdiskt område upprättades i norra Iran efter kuwaitkriget 1991. Val har här hållits, och en kurdisk regering har bildats. Från irakisk-kurdisk sida önskar man en autonom ställning inom ett framtida federalt Irak.

Både Iran och Irak är aktivt blandar sig i irakisk Kurdistan. KDP och andra irakisk-kurdiska partier lider av en svår konflikt. De har, om än med stora svårigheter, delat på makten sedan dess som leder till ett ständigt återkommande inbördeskrig.

Turkisk Kurdistan

I Turkiet är förhållandena mycket svåra. Under flera decennier har den kurdiska befolkningens kulturella identitet förnekats, och kurdernas officiella benämning var till 1990 "bergsturkar". De kurdiska storjordägarna har integrerats i det turkiska politiska etablissemanget, medan de breda kurdiska folkskikten stått utanför politiken. Från senare delen av 1960-talet uppstod flera turkisk-kurdiska partier. År 1984 (?) bildades Kurdiska arbetarpartiet (PKK), som blivit upp-

märksamt för de blodiga uppgörelser med den turkiska armén.

Turkiska trupper för regelbundet fram och tillbaka över gränsen när de förföljer PKK-styrkor.

I mars 1995 gick tiotusentals turker långt in i Irak i en utdragen kampanj mot den kurdiska gerillan.

I maj 1997 har dödat 1450 kurder efter militär upptrappning i Irak. Den turkiska armén invaderade norra Irak den 14 maj rörade det sig om knappt 10000 soldater. Målet är att slå ut den kurdiska gerillan i dess baser.

Syrisk kurdistan

I Syrien finns sedan 1958 Kurdiska demokratiska partiet.

Kurdisk musik

Kurdernas musikkultur är huvudsakligen enstämig och vokal, instrumentalmusik spelar en sekundär roll. Såväl sånger som dansmelodier (*dilok*) består av ett mindre antal korta och formelartade fraser med litet omfång som upprepas och varieras.

En historiskt viktig roll spelar de långa och delvis improviserade episka sångerna (*delal*, *lawike siwaran*), som framförs av kringvandrande barder, *dengbej*, till eget ackompanjemang på longhalslutan *tenbur*.

Under 1900-talet har traditionellt utformade sånger med dagspolitiskt innehåll blivit en viktig genre. En av de mest kända företrädarna är Sivan Perwer, sedan många år bosatt i Sverige.

Bland de delvis nomadiserande bergsborna i norra Kurdistan är blåsinstrument vanliga, t. ex. *blur* (kantflöjt) och *duduk* (skalmeja av oboe-typ). Dessa spelas i par eller tillsammans med trummor i fasta kombinationer som *blur-dembik* (kantflöjt-vastrumma) och *dawul-u-zirne* (stor tvåfällstrumma och skalmeja).

Bland de bofasta på slätterna i söder är tenbur i olika storlekar vanlig.

Danserna är ring- och kedjedanser (*dilan*) som utförs av män och kvinnor tillsammans. Bland de mest spridda är *govend*, *copi* och *beriyö*.

Kurdisk litteratur

Kurdernas själ uppenbaras i deras rika litteratur, deras musik och folksånger. Kulturen har bevarat sin genuina prägel, trots den utbredda analfabetismen bland kurderna. Persisk och arabisk litteratur har haft stort inflytande över den kurdiska litteraturen. Kurdisk litteratur har sina rötter i en mångskiftande, vardagsnära oral tradition och utvecklades i skriftlig form under 1400- och 1500-talen.

En stor hinder för utveckling av kurdiska litteratur är att skriva på kurdiska och publicera är förbuden eller väldigt svårt i olika länder. En stor del av kurdiska intellektuella skriver på persiska, turkiska och arabiska och härmed uttrycker sig och berikar respektiva litteratur och härmed världslitteratur. Man kan nämna Yashar Kamal (Turkiet), Mohammad Ghazi (Iran),

Lawj (Beit)

I de kurdiska folksångerna, som kallas *Lawj* eller *Beit*, härskar fortfarande den upproriska själen som aldrig böjer sig för lagar och regler.

Lawj är kurdernas episka sångdikter, som är deras litterära arv. Rytmen i dessa sånger bestäms av snabba eller långsamma takslagen. Den enkla och klara kompositionen gör framförandet av dikterna till en livfull händelse.

Kurdisk poesi

Kurdisk poesi dominerade fram till 1800-talet, tidigast utvecklad i Hawraman- och Ardalan- områdena, och med Mawlawi (1806-82) som förnämste representant.

Viktiga poesiskolor uppstod i Botan- och Baban-emiraten. Botan-emiraten med namn som Ahmad-i Khani (1651-1707), författare till det kurdiska nationaleposet *Mam u Zin*. Ahmad-i Khani var från Hakkari i norra Kurdistan. Khani, som var en stor patriot, ägnade sitt liv åt det kurdiska folket genom sitt arbete som lärare och poet. *Mam u Zin* är baserat på en gammal folksaga. Det folksliga språk han skrev var mycket främmande för den högtravande och formella stil som var så typisk för hans tid. Ämnet för *Mam u Zin* är det eviga; den oförutsedda starka kärleken. Det är en historia om de två älskande som, likt Romeo och Julia, på ett smärtsamt sätt blir åtskilda. Dikten är också en allegori över kurdernas tragiska öde - åtskilda och förnekade. *Mam u Zin* kan betraktas som ett museum över det kurdiska livets rika panorama och den kurdiska livssynen med all sin moral och sina klassåtskillnader. Denna dikt är tillägnad hans folk:

*Det kan inte sägas att kurderna
genom sin natur och sitt väsen är obildade.
Allt detta har jag gjort för kurderna,
så att de må få kännedom om kärleken
och inte berövas varken sin verklighet
eller sina drömmar*

F. Shakelys analyserar Khanis odödliga diktverken i en bok som kallas: *Kurdisk nationalism i Mam u Zin* (1986).

Baban-emiraten företrädd av Nali (1797-1873), som lade grunden till ett nytt kurdiskt litterärt språk. Karakteristisk är användningen av det arabiska metriska system *arund*. Ofta anknyttar poesin till sofismen, och återkommande teman är kärleken och det egna landet.

Modern kurdisk poesi växte fram efter första världskriget med Goran (1904-62) som portalfigur. Goran övergav de arabiska versmått till förmån för de genuint kurdiska och förnyade det kurdiska språket. Han prisar över allt kärleken, friheten och sitt land så här:

Ett väldigt berg, vild och trotsigt,
har tagit den blå himlen i sin famn
Toppen har svept sig i snövit mantel
och tysta dalar bär skogens mörka skrud.

Vattnet flödar, fångat i bergets tunnlår
slingrar sig fram genom kullarnas krökar
Dånet, och det fräsande skummet, bäckens gälla sång;
Vaggvisor för sorg i nattens ensamhet.

Den samla stigen som trevar genom de trängsta pass
väcker hos vandraren en ångest utan slut;
Stigen- en klippig trappa, omkring honom stenblock
som gudarna ännu inte satt i rullning.

Än går färden uppför, än går den nerför;
Det bittra och det ljuva i vandrarens värld.

Samtida berömda poet, Sherko Bekas, hyllar friheten i följande:

Floden sade till fiskaren:

Min vrede har många orsaker

Men den främsta är

Att jag är för frihet

Åt små fiskar

Och emot fiskarens nät

Och ristar in alla fria fåglars namn i sina rötter

Undangömda för stjärnornas, molnens, vindens och solens ögon

Där himlen spelar döv

Och där bergen och floderna vänder ryggen till

Men brottslingarna ses av något träd

som ristar in deras namn i sina rötter.

I svensk översättning finns några diktsamlingar:

- Goran, *Tårar och konst*, (1986)
- Sherko Bekas, *Små speglar*, (1989)

Antalogin, Doften av mitt lands moln, (1991)

Hazhir, Iran, Mahabad, ?

Kurdisk prosa

Kurdisk prosan tillkom först under 1800-talet, tidigast i form av religiösa texter.

Ett viktigt namn inom den kurdiska prosan är Prins Sharaf-Khan Bitlisi, författare till det enastående historiska verket *Sharaf-Namen*. Det är en dokumentär beskrivning av livet under åren 1290-1597 och det är också den första kurdiska historieboken. Författarens avsikt med boken är att bevisa att det finns ett kurdiskt folk med ett eget land och en egen historia. Han beskriver Kurdistans gränser så här i en kurdisk dikt:

Vill du, kurd, veta var dina vänner bor?

Det ska jag nu berätta för dig;

Kurdistans västliga gräns går över Eskandaroun och Taurus till Svarta Havet.

I norr går gränsen vid Svarta Havet, Ardahan och Aras-floden.

I öst vandrar den över Alvands bergstoppar och Aras-floden till Ahvaz och Euftrat.

Och landets södra gräns sträcker sig längs Hamrin-bergen, Sanjar och Nassibin-vägen.

De första kurdiska tidningarna bidrog aktivt till prosans fortsatta utveckling. Under 1930-talet samlades en grupp författare kring tidskriften *Galawezh*, och en rik och högtstående novellistik växte fram. Även exempel på romankonst finns från 1930-talet.

Under 1970-talet framträdde en ny generation av novellister med anspråk på att förnya både form och innehåll.

Kurdiska mattor

Kurdiska mattor är knutna av kurdiska nomader, halvnomader och bofasta i främst väst Iran och sydöst Turkiet. En mindre enklav mattknyttande kurder finns i Ghuchan-området i nordöst Iran.

Kurdiska mattor tillverkade före andra världskriget har oftast ullvarp medan senare mattor ofta har bomullsvarp. Antal inslagstrådar är 2-4 mellan knutraderna. Motoven är starkt stiliserade, ofta geometriska, och kraftiga starkt kontrasterande färger kännetecknande.

Till kurdiska mattor räknas bl.a. bakhtiyar-, bijar-, goltuk-, kolyai- och sennamattor.

Bakhtiyarmattor

Bakhtiyarmattor är kandknutna mattor tillverkade av bakhtiyarerna i sydväst Iran. Ännu på 1970-talet höll dessa i stort utsträckning fast vid äldre mattillverknings metoder och fortsatte bruka naturfärg. Det vanligaste mönstret är s.k. trädgårdsmönstret, bestående av en rutindelning av mattans mittfält, samt ett medaljongmönster som är influerat av esfahanmattorna.

Bijarmattor

Bijarmattor är handknutna mattor tillverkade i och omkring staden Bijar i iransk Kurdistan. De är kompakta och slitstarka och har flera slags mönster, av vilka heratimönster med ankarmedaljong är vanligast. Ibland förekommer ett rosenmönster i bården. Äldre bijarmattor är ofta helt ull, nytillverkade har varp och inslag i bomull.

Goltukmattor

Goltukmattor är handknutna mattor tillverkade omkring staden Zanjan i nordväst Iran, namngivna efter en kurdisk folkstam. De skiljer sig från vanliga zanjanmattor genom de dubbla inslagen och den mycket fasta strukturen.

Kolyaimattor

Kolyaimattor är handknutna mattor tillverkade av halvnomadiska kurder från området nord om staden Songhor i väst Iran. Mattorna är fast knutna med hug lugg och har en mätad färgskala. Äldre kolyaimattor är knutna på ullvarp, medan yngre har bomullsvarp; båda med två inslag mellan knutraderna.

Sennamattor

Sennamattor är handknutna mattor från den kustiska staden Sanandaj (tidigare Senna) i väst Iran. Vanliga mönster är geometriska medaljonger och heratimönster. En inslagstråd och turkisk knut ger en karakteristisk kornig baksidesstruktur. Nyproduktionen (efter ca 1985) har ofta dubbel varp och flera inslagstrådar, vilket ger en kraftig struktur liknande den hos bijarmattor.

13 september 1997, Göteborg

Referenser

Edwards A. C., *The Persian Carpet* (1953).

The Encyclopaedia of Islam (1981).

Ford P. R., *Oriental Carpet Design* (1981).

Kasraian N. (foto), Arshi Z. & Zabihi K. (text)., *Kurdistan* (1989).

Kreyenbroek P. G. & Sperl S., *The Kurds: An Contemporary Overview* (1992).

MacKenzie D. N., *Kurdish Dialect Studies 1-2* (1961-62).

McDowall D., *The Kurds: A Nation Denied* (1992).

Nikitin V., *Kurd and Kurdistan* (1956), Persisk översättning av M. Ghazi (1984).

Opie J. A., *Tribal Rugs of Southern Persia* (1981).

The Washington Kurdish Institutes web sida:
<http://www.clark.net/kurd/>